

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين

کاوشی در زیارتنامه های

کریمه اهل بیت حضرت فاطمه المعصومه

(سلام الله علیها)

محقق: عاقله صابری

طلبه جامعه الزهرا (سلام الله علیها)

تحصیلات تکمیلی بین الملل

تابستان 1391

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين

السلام

صلّى على

فاطمة و ابيها

و بعلمها و بنيتها

و السرّ المستودع فيها

بعد ما احاط به عليك.

پیشکش به ساحت مقدس و ملکوتی

حضرت زهراء سلام الله عليها

چکیده

با ظهور و گسترش دین اسلام، رشد و بالندگی زنان در پرتو «قوانین الهی» آغاز گردید. زنان بزرگوار خاندان عصمت و طهارت (علیهم السلام) که در دامن ولایت و امامت بزرگ شده اند، به ارزش های والای انسانی آراسته بوده و به عنوان نمونه های برجسته اخلاقی برگزیده شده اند. حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) یکی از بانوان با فضیلت خاندان پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) است که به مقامات بالای علمی و معنوی رسید و الگویی کامل برای تمام زنان است. در بیان علو مقام ایشان همین بس که امام رضا (علیه السلام) درباره ایشان «زیارت نامه» ای پر محتوا را صادر کرد. نثر بسیار متقن و لبریز از معارف الهی و نصّ استوار این «زیارت نامه» و مقایسه آن با زیارت نامه هایی که غیر معصوم (علیه السلام) بیان کرده است، نشان می دهد که امام معصوم این «زیارت نامه» را صادر کرده است. فرازهای زیارتنامه در جهت معرفت بخشی به مقام حضرت معصومه است و مقامات عصمت، شفاعت و.. را بخوبی نمودار می سازد.

واژگان کلیدی: عصمت، شفاعت، زیارت، حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها).

فصل اول: آشنایی اجمالی با حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها)

نام شریف ایشان فاطمه و مشهورترین لقب آن حضرت، «معصومه» است. آن حضرت در اول ذی قعدة سال 173 ق، در مدینه منوره به دنیا آمد.¹ پدر بزرگوار ایشان، امام موسی بن جعفر (علیه السلام) و مادر گرامی شان، نجمه خاتون است.² نجمه (علیها السلام) از بانوان با فضیلتی است که در نزد اهل بیت (علیهم السلام) از جایگاه والایی برخوردار بود و پس از سپری شدن 25 سال از تولد یگانه فرزندش حضرت رضا (علیه السلام)، خداوند این دختر والاگهر را به وی ارزانی داشت.

¹ -مستدرک السفینه البحار، علی نمازی شاهرودی، ج 8، ص 261.

² -عیون الأخبار الرضا، شیخ صدوق، ج 1، ص 26؛ دلائل الامامة، محمد بن جریر طبری، ص 175 و 176.

بنابر اتفاق نظر شیعه، این بانوی بزرگوار بعد از امام رضا (علیه السلام) از دیگر فرزندان حضرت موسی بن جعفر فاضل تر و دارای مقامی شامخ تر است و کسی هم سنگ او نیست.^۳

دوران حیات حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) با خلافت عباسی هم زمان بود.

بنی عباس که با ادعای وابستگی نسبی به خاندان نبوت روی کار آمده بودند، بعد از تثبیت پایه های حکومت خویش، بیش از همه بر فرزندان و نوادگان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و شیعیان ستم روا داشتند و نسبت به آنها از هیچ خشونت‌ی دریغ نورزیدند؛^۴ به گونه ای که امام کاظم (علیه السلام) سال ها رنج تبعید و زندان را تحمل کرد و دوران کودکی حضرت معصومه (علیها السلام) با نگرانی از وضعیت پدر و سال ها دوری از ایشان سپری شد. در سال 183 حضرت موسی بن جعفر (علیه السلام) در زندان هارون الرشید به شهادت رسید.^۵

پس از شهادت امام موسی کاظم (علیه السلام) مقام امامت و جانشینی آن حضرت، به امام رضا (علیه السلام) رسید. پس از مرگ هارون الرشید و درگیری امین و مأمون بر سر قدرت، آرامشی نسبی برای امام رضا (علیه السلام) فراهم شد تا فرصت یابد به رسالتی که در نشر ملبنی صحیح اسلامی میان امت بر عهده داشت، قیام و اقدام کند.^۶ آن حضرت در سایه شرایط مناسبی که فراهم شده بود، به طور علنی امامت خویش را بیان می کرد و حکومت را غاصب می دانست.

با کشته شدن امین و به قدرت رسیدن مأمون، مشکلات فراوانی در برابر این خلیفه جدید قرار داشت. مأمون به سبب از دست دادن محبوبیتش در میان خاندان عباسی و همچنین گرایش مردم به علویان و شورش هایی که در حمایت از علویان بر پا می شد، به دنبال راه حلی بود تا مشروعیت حکومت خویش را اثبات کند برای این منظور، وی با زیرکی مسئله «ولایتعهدی امام رضا (علیه السلام)» را مطرح کرد و آن حضرت را مجبور ساخت تا مدینه را به جانب خراسان ترک کند.

با تبعید امام رضا (علیه السلام) از مدینه، بار دیگر غم و اندوه بر خاندان ایشان حاکم گشت و نگرانی هایشان افزون شد. دختران امام کاظم (علیه السلام) نیز هر یک بنا به توانایی و تکلیف خویش، مسئولیت های مهمی را ایفا کردند و به تشریح دیدگاه امامت و ولایت و روشن ساختن اذهان زنان پرداختند نکته جالب اینکه دختران

³ - رساله فی تواریخ النبی و آل، محمد تقی تستری، ص 103.

⁴ - تاریخ یعقوبی، احمد بن وهب واضح یعقوبی، ج 2، ص 371.

⁵ - الفخری فی الأداب السلطانیة و الدول الاسلامیة، ابن طقطقی، ص 196؛ مقاتل الطالبین، ابوالفرج علی بن الحسین اصفهانی، ص 263 و 264.

⁶ - تحلیلی از زندگانی امام رضا (علیه السلام)، محمد جواد فضل الله، ص 79.

امام هر یک عالمانی بودند و به نقل روایات مستند و احادیث معتبر در مورد فضایل امام علی (علیه السلام)، عاشورا و... در جهت استمرار ولایت و معرفی امام زمان خویش می کوشیدند.⁷

در این میان، حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) با تاسی به عمه بزرگوارش حضرت زینب (علیها السلام) در مقابل تهدید و فشارهای حکومت علیه خاندان عصمت (علیهم السلام)، علاوه بر فعالیت های علمی و روایی و بیان احادیث درباره غدیر خم، ولایت و امامت، در حرکتی سیاسی- اجتماعی همراه برادران خویش به عرصه مبارزه وارد شد و «هجرت» را به عنوان عامل اعتراض به وضعیت موجود بر می گزیند.⁸

حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) پس از یک سال تحمل فراق برادرش امام رضا (علیه السلام) در سال 201 ق مدینه را برای دیدار برادر، ترک کرد و در رأس یک قافله، متشکل از علویان و برادران، رهسپار ایران گردید.⁹

آن حضرت از راه جبل عازم خراسان شد و در شهر ساوه بیمار گردید درباره علت این بیماری، اظهار نظرهای متفاوتی بیان شده است. بعضی گفته اند که هارون بن موسی بن جعفر (علیه السلام) در کاروانی همراه 23 نفر از بستگانش - که یکی از آنها خواهرش حضرت معصومه (علیها السلام) بود- وارد ساوه شدند. دشمنان اهل بیت (علیهم السلام) به هارون که در حال غذا خوردن بود، حمله کردند و او را به شهادت رساندند و افراد دیگر کاروان را مجروح و پراکنده ساختند و در غذای حضرت معصومه (علیها السلام) نیز زهر ریختند.¹⁰

اما در منابع شیعه و در تاریخ های قدیم شهر قم، از جمله در تاریخ قم، نوشته حسن بن محمد قمی فقط به بیماری ایشان اشاره شده و سبب این بیماری، ذکر نشده است. همچنین به جنگ یا شهادت همراهان این بانوی گواهی، هیچ اشاره ای نگردیده است.

نکته ای که تمام این روایات بر آن اتفاق دارند، بیمار شدن حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) در شهر ساوه و آمدنشان به قم است. از آنجایی که در این زمان اهالی قم به دوستی با اهل بیت مشهور بودند، آن حضرت خواستار رفتن به قم می شود. استقامت اهالی این شهر در حمایت از ائمه (علیهم السلام) به حدی بود که امام صادق (علیه السلام) درباره فضیلت قم فرموده بود: آگاه باشید که برای خدا حرمی هست و آن، مکه است و برای پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) حرمی می باشد و آن، مدینه است و برای امیرمؤمنان علیه السلام حرمی وجود دارد و آن، کوفه است. آگاه باشید که حرم من و فرزندانم بعد از من، قم می باشد.¹¹

⁷ -زن، دین، سیاست، زهرا آیت الهی، ص 128-165.

⁸ -هجرت کریمه (بررسی دوران امام رضا (علیه السلام) و علل هجرت حضرت معصومه (علیها السلام)، فرزانه نیکویرش، ص 92.

⁹ -تاریخ قم، حسن بن محمد بن حسن قمی، تحقیق: سید جلال الدین تهرانی، ص 213.

¹⁰ -الحیاه السیاسیه الإمام رضا (علیه السلام)، جعفر مرتضی عاملی، ص 428.

¹¹ -همان.

درباره نحوه انتقال آن حضرت، چند نظر وجود دارد؛ از جمله گفته شده: زمانی که حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) در شهر ساوه بیمار شد، از مقدار مسافت تا رسیدن هبشهر قم پرسید، بیان شد: ده فرسخ است. آن گاه به خادم خود فرمود که او را به قم انتقال دهد. خادم، او را به قم آورد و در سرای موسی بن خزر بن سعد اشعری فرود آمد و نزول کرد»^{۱۲}.

حسن بن محمد قمی، این روایت را نپذیرفته و می نویسد: «چون خبر به آل سعد رسید، همه اتفاق کردند که قصد «ستی فاطمه» کنند و از او درخواست نمایند که به قم آید. از میانه ایشان موسی بن خزر تنها هم در آن شب بیرون آمد و چون به شرف ملازمت «ستی فاطمه» رسید، زمام ناقه او بگرفت و به جانب شهر بکشید و به سرای خود او را فرود آورد»^{۱۳}.

سرانجام آن حضرت پس از هفده روز اقامت در شهر قم، در دهم ربیع الثانی سال 201 هجری قمری بر اثر بیماری، چشم از جهان فرو بست. پیکر پاکش را پس از تشییعی با شکوه، به سردابی که در «باغ بابلان» برای آن بانو مهیا کرده بودند، بردند.

در این هنگام خاندان موسی بن خزر درباره اینکه چه کسی باید به سرداب رود و آن بانو را بر زمین بنهد و دفن کند، با یکدیگر اختلاف پیدا کردند و سرانجام به توافق رسیدند که خادمی که کهنسال به نام «قادر» مراسم خاکسپاری را انجام دهد؛ لذا کسی را به دنبال او فرستادند اما ناگاه دو سواره که نقاب به صورت داشتند، از جانب صحرا پیدا شدند و به سرعت نزدیک آمدند و پس از خواندن نماز، یکی از آن دو وارد قبر شد و دیگری، جسد پاک و مطهر آن حضرت را برداشت و به دست او داد تا در دل خاک نهان سازد آن دو نفر پس از پایان مراسم، بدون آنکه با کسی سخن بگویند، بر اسب های خود سوار و از محل دور شدند»^{۱۴}.

پس از دفن پیکر مطهر حضرت معصومه (علیها السلام)، موسی بن خزر نیز ساییانی از «بوریا» بر فراز قبر شریفش قرار داد، تا اینکه در سال های بعد، حضرت زینب دختر امام جواد (علیه السلام) اولین «گنبد» را بر فراز قبر شریف عمه بزرگوارش بنا کرد.^{۱۵} به تدریج شمار زیادی از سادات در کنار مرقد ایشان مدفون گشتند،

تا اینکه ابوالفضل عراقی - یکی از وزرای برجسته روزگار طغرل

بنای بزرگی روی قبر ایشان ساخت^{۱۶}... و اکنون نیز بارگاه ملکوتی «کریمه اهل بیت» با شکوه تر از هر زمان دیگر، شاهد حضور زائران بی شماری از ایران و کشورهای جهان است.

¹² -بحارالانوار، ج 57، ص 216.

¹³ -تاریخ قم، ص 213.

¹⁴ -همان.

¹⁵ -همان، ص 213 و 214.

¹⁶ -همان، ص 214.

اسامی و القاب حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها)

فاطمه

این مجلله عظیم الشان هم نام حضرت زهرا(س) و فاطمه نامیده شده است. حضرت معصومه(س) نیز چون حضرت فاطمه زهرا(س) دارای مقام شفاعت است. و احتمالاً نامیده شدن وی به فاطمه بی ارتباط با این مقام نبوده است.

معصومه

عبادت و زهد، پارسایی و تقوا، راستگویی و بردباری، استقامت در برابر نامالیمات، بخشندگی و پاکدامنی و نیز یاد خدا، از صفات برجسته این خاندان پاک سیرت و نیکو سرشت به شمار می رفت. فاطمه معصومه(س) را بانویی غرق در عبادت و نیایش، پیراسته از زشتیها و شبنم محطر آفرینش می شناسند و شاید یکی از دلایل «معصومه» نامیدن این بانو آن باشد که عصمت مادرش حضرت زهرا(س) در او تجلی یافته است.

بر اساس روایتی که مرحوم سپهر در «ناسخ» از امام رضا(ع) روایت کرده، لقب «معصومه» را به حضرت معصومه، امام هشتم اعطا کرده اند. طبق این روایت امام رضا(ع) فرمود: «من زار المعصومه بقم کمن زارنی» هرکس حضرت معصومه را در قم زیارت کند، همانند کسی است که مرا زیارت کرده باشد

با توجه به این که عصمت به چهارده معصوم علیهم السلام منحصر نیست، بلکه همه پیامبران، امامان و فرشتگان معصوم هستند. و علت اشتهار حضرت رسول اکرم، فاطمه زهرا و امامان(علیهم السلام) به «چهارده معصوم» آن است که آنها علاوه بر مصونیت از گناهان صغیره و کبیره، از «ترک اولی» نیز که منافات با عصمت ندارد، پاک و میرا بودند

با توجه به این که حضرت معصومه(س) نام شریفشان «فاطمه» است تعبیر امام(ع) دقیقاً به معنای اثبات عصمت است، زیرا بر اساس قاعده معروف: «تعلیق حکم به وصف مشعر بر علیت است» دلالت حدیث شریف بر عصمت آن بزرگوار بی تردید خواهد بود. این مقام برای حضرت فاطمه معصومه(سلام الله علیها) آنچنان شهرتی یافته است که عموم محققان و محدثان از وی به نام ظلمه معصومه یاد می کنند

فضایل حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها)

کریمه اهل بیت

بر اساس رویای صادقه‌ای که مرحوم آیت الله مرعشی نجفی (ره) از پدر بزرگوارش مرحوم حاج سید محمود مرعشی (متوفای 1338ق) نقل می‌کردند، قبر شریف حضرت معصومه (س) جلوه‌گاه قبر گم شده مادر بزرگوارش حضرت صدیقه طاهره سلام الله علیها می‌باشد. آن مرحوم در صدد بود که به هر وسیله‌ای که ممکن باشد، محل دفن حضرت زهرا سلام الله علیها را به دست آورد، به این منظور ختم مجربی را آغاز می‌کند و چهل شب آن را ادامه می‌دهد، تا در شب چهلم به خدمت حضرت باقر و یا حضرت صادق (علیهما السلام) شرفیاب می‌شود، امام (ع) به ایشان می‌فرماید: **علیک بکریمه اهل البیت** «به دامن کریمه اهل بیت پناه ببرید.» عرض می‌کند: بلی من هم این ختم را برای این منظور گرفته‌ام که قبر شریف بی‌بی را دقیقاً بدانم و به زیارتش بروم.

امام (ع) فرمود: منظور من قبر شریف حضرت معصومه در قم می‌باشد. سپس ادامه داد: «برای مصالحی خداوند اراده فرموده که محل دفن حضرت فاطمه سلام الله علیها همواره مخفی بماند و لذا قبر حضرت معصومه را تجلیگاه قبر آن حضرت قرار داده است. هر جلال و جبروتی که برای قبر شریف حضرت زهرا مقدر بود خداوند متعال همان جلال و جبروت را بر قبر مطهر حضرت معصومه (س) قرار داده است.

بانوی اسوه

شیخ محمد تقی تستری، در «قاموس الرجال»، حضرت معصومه (س) را به عنوان بانوی اسوه معرفی کرده و فضیلت وی را در میان دختران و پسران حضرت موسی بن جعفر (ع)، غیر از امام رضا (ع) بی نظیر دانسته است. ایشان در این زمینه چنین می‌نویسند: «در میان فرزندان امام کاظم (ع) با آن همه کثرتشان، پس از امام رضا (ع) کسی هم شأن حضرت معصومه (س) نیست.

محدثه

یکی از فضایل و مقامات بانوی مکرمه، حضرت معصومه علیها السلام محدثه بودن ایشان است. حدیث به معنای سخن معصوم است یا آنچه گویای سخن، کار یا سیره او باشد و روشن است که نقل سخنان معصومین (علیهم السلام) بیشترین خدمت را به حفظ روش و سیره و کردار آنان انجام می‌دهد.

فشارهای سیاسی و ظلم و جور عباسیان در دوران زندگانی حضرت معصومه (علیها السلام) سبب شده بود که نقل احادیث بسیار دشوار گردد؛ با این حال، نام آن حضرت در سلسله روایان چند حدیث باقی مانده است که بیانگر «محدثه» بودن آن حضرت است. همه این احادیث در محور «امامت و ولایت» استوار است و همگی به

عنوان اسنادی برای اثبات حق خاندان پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و تأکید بر وصایت حضرت امیرمؤمنان (علیه السلام) به کار می روند.

شفیعه روز جزا

بالاترین جایگاه شفاعت، از آن رسول گرامی خدا(ص) است که در قرآن کریم، از آن به مقام محمود تعبیر شده است. علاوه بر این، دو تن از بانوان خاندان رسول مکرم خدا(ص)، شفاعت گسترده ای دارند که می تواند همه اهالی محشر را فرا گیرد. این دو بانوی عالی قدر، صدیقه اطهر، حضرت فاطمه زهرا(س) و شفیه روز جزا، حضرت فاطمه معصومه(س) هستند. پس از فاطمه زهرا(س) از جهت گستردگی شفاعت، هیچ بانویی به شفیه محشر، حضرت معصومه(س) نمی رسد.

جایگاه علمی حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها)

علم و آگاهی مقدمه عمل است و برای تزکیه و تهذیب نفس باید با علوم و معارف دینی آشنا شد علم و آگاهی، روشنگر راه اطاعت و بندگی است، بینایی و بصیرت را برای انسان به ارمغان می آورد و راه حق را از باطل جدا می کند. در بسیاری از آیات و احادیث به آموختن و فراگیری علوم دینی سفارش شده است و از آنجا که «تعلیم و تعلم» از اصول اساسی اسلام است، اهل بیت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) که کانون اصلی معارف الهی بودند، به تعلیم و تعلم کودکانشان اهتمام می ورزیدند

در خانواده امام موسی بن جعفر (علیه السلام) نیز شرایط و زمینه برای تعلیم و تعلم فرزندان فراهم بود فرزندان آن حضرت، هر یک بنا به استعداد و ظرفیت های وجودی خویش، از این شرایط استفاده می کردند حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) در چنین محیطی در میان خانواده ای عالم تحت آموزش پدر و مادر و برادر بزرگوارش با معارف اسلامی آشنا شد و به سرعت مراحل رشد علمی را پیمود و به مراحل بالای علوم دینی به گونه ای دست یافت که از ایشان به عنوان یکی از «بانوان عالم شیعه» یاد می شود. شرایط سخت و اختناق موجد در زمان زندگی آن حضرت، مانع از ثبت کامل فعالیت ها و فضایل خاندان اهل بیت (علیه السلام)

بود؛ با این همه، اطلاعاتی که از فعالیت علمی حضرت معصومه (علیها السلام) بر جای مانده، بیانگر جایگاه والا و عظمت علمی آن حضرت است.

حضرت معصومه(س) در خاندانی که سرچشمه علم و تقوا و فضایل اخلاقی بود، پرورش یافت. پس از شهادت پدر بزرگوار آن بانوی گرامی، فرزند ارجمند آن امام، حضرت رضا(ع) عهده دار امر تعلیم و تربیت خواهران و

برادران خود شد و مخارج آنان را نیز متکفل گردید. در اثر توجهات زیاد آن حضرت، هر یک از فرزندان امام کاظم(ع) به مقامی والا دست یافتند و زبانزد همگان گشتند. آنچه مسلم است اینکه، در میان فرزندان امام کاظم(ع) پس از حضرت رضا(ع)، حضرت معصومه(س) از نظر علمی و اخلاقی، والا مقام ترین آنان است. این حقیقت از اسامی و القاب و تعریفها و توصیفهایی که ائمه اطهار(ع) از وی نموده اند، هویدا است و با توجه به این حقیقت که ارتباط تنگاتنگ و غیر قابل انفکاک میان تهذیب نفس و طی مدارج اخلاقی و عرفانی و حصول علوم اصیل الهی و حکمت وجود دارد، می توان به رتبه و مقام علمی غیر قابل توصیف حضرت معصومه(س) پی برد.

روزی جمعی از شیعیان به قصد دیدار حضرت موسی بن جعفر(ع) و طرح سؤالی از ایشان به مدینه منوره مشرف شدند. چون امام کاظم(ع) در مسافرت بود، سؤالی خود را به حضرت معصومه(س) که در آن هنگام کودکی خردسال بیش نبود، تحویل دادند. فردای آن روز برای بار دیگر به منزل امام شرف حضور پیدا کردند، لیکن هنوز ایشان از سفر برنگشته بود. چون ناگزیر به بازگشت بودند، مسایل خود را مطالبه نمودند تا در مسافرت بعدی خدمت امام برسند. غافل از این که حضرت معصومه جواب پرسشها را نگاشته است. وقتی پاسخها را ملاحظه کردند، بسیار خوشحال شدند و پس از سپاسگزاری فراوان، شهر مدینه را ترک گفتند. از قضای روزگار، در بین راه با امام موسی بن جعفر(ع)

مواجه شده، ماجرای خویش را باز گفتند. چون امام پاسخ سؤالا را مطالعه کرد، سه بار فرمود: «فراها ابوها»^{۱۷}.

فصل دوم: زیارت حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها) و اهمیت آن

زیارت

زیارت در لغت عبارت از تمایل است خواه از دور باشد یا نزدیک و خواه با گرایش قلبی و قصد همراه باشد یا همراه با قصد قلبی نباشد.

اما در اصطلاح دینی زیارت تمایلی است که افزون بر میل و حرکت حسی، قلب هم گرایش جدی پیدا کرده و نسبت به مزور هم با اکرام و تعظیم قلبی همراه باشد.^{۱۸} روح زیارت ارتباط و اتصال زائر با مزور است و این ارتباط زنده، مؤثر و حیات بخش است.

¹⁷ -کشف اللئالی، روایت صالح بن عرنس حلّی.

زیارت در تاریخ اسلام

از صدر اسلام، از زمان صحابه نخستین و تابعین سیره بر این جاری بوده است که مزارهایی را که در بردارنده پیامبری یا امامی یا یکی از اولیاء خدا و بزرگان دین است، زیارت کند. قبر مطهر پیامبر اکرم (ص) بیشتر از همه آنها مورد زیارت بوده است. همه فرقه های اسلامی، نماز و دعاخواندن نزد این قبور و تبرک و توسل جستن به آنها و تقرب به خدا به وسیله زیارت آنها را قبول داشته اند و با همه تفاوت های مذهبی، در این مساله اتفاق نظر داشته اند. زیارت قبور و تبرک و توسل به آنها و ختم قرآن برای صاحبان قبور و دعا و نماز در کنار آنها، چیزی نیست که از ابداعات شیعه باشد. ریشه های تاریخی این مساله گویای جریان این سنت در زندگی مسلمانان است. از روزهای نخست و قرون پیشین، پیوسته قبرهایی مورد زیارت مسلمانان بوده است. درسی که از این نکته می توان گرفت، شناخت سیره مسلمانان و شعائر آنان و سنتهایشان از دیر باز تاکنون است.

شاخصه های معرفتی در زیارت

عمده ترین خصیصه در زیارت عرفان و معرفت مزور است. هرچه میزان معرفت برتر باشد درجه ی قرابت بیشتر است. اولین شاخصه در این نوع از معرفت دانستن الهی بودن امام است. انسان باید بداند که امام اگرچه تن ملکی دارد اما جان ملکوتی دارد. نشانه ی دیگر که مایه ی فزونی معرفت است، اظهار ارادت نسبت به اولیا و عداوت نسبت به دشمنان آنها است. به عبارت دیگر تولی و تبری می تواند از بهترین زمینه های معرفت معرفی شود. در چنین صورتی است که زیارت روح لازم و حیات مناسب خود را باز خواهد یافت و می تواند عقده های مسیر سعادت را بگشاید.

اهداف زیارت

هدف غائی زائر در زیارت، خدا و تقرب به ساحت الوهی است. مراد از هدف بودن خداوند در زیارت همانا تخلق به اخلاق الهی و تحصیل کمالات ربوبی است. مزور حقیقی خداوند متعال است و هدف زیارت زنده شدن فضائل و خصائل والای آن مزور در زائر و برائت از بدی و بدی ها است.

فضیلت زیارت حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام)

یکی از مهم ترین امتیازها و فضیلت های معنوی حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام)، تأکید و تشویق سه امام معصوم (علیها السلام) به زیارت ایشان است.

در احادیث معتبری پاداش زیارت آن حضرت، بهشت بیان شده که مهم ترین اجر و پاداش برای عملی نیک است.

امام صادق (علیه السلام) فرمود:

مَنْ زَارَهَا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ؛^{۱۹} کسی که او را زیارت کند، بهشت بر او واجب می گردد»

امام رضا (علیه السلام) هم بارها فرموده است:

مَنْ زَارَهَا عَارِفًا بِحَقِّهَا فَلَهُ الْجَنَّةُ؛^{۲۰} کسی که او را زیارت کند، در حالی که حق او را بشناسد، بهشت برای او است.

مَنْ زَارَ الْمُعْصَمَةَ بِقَمِّ كَمَنْ زَارَنِي؛^{۲۱} کسی که [قبر خواهرم] معصومه را در قم زیارت کند، مانند آن است که مرا زیارت کرده است.

امام جواد (علیه السلام) نیز فرمود:

مَنْ زَارَ قَبْرَ عَمَّتِي بِقَمِّ فَلَهُ الْجَنَّةُ؛^{۲۲} کسی که قبر عمه ام را در قم زیارت کند، بهشت برای او است.

زیارتنامه ی مخصوص

پس از حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام)، به جز حضرت معصومه (علیها السلام) درباره هیچ یک از بانوان اهل بیت از ناحیه امامان معصوم (علیهم السلام) زیارتی وارد نشده است. با آنکه بسیاری از بدن های امام زاده ها در مناطقی از ایران مدفون شده بود و مردم آن مناطق با حضرت رضا (علیه السلام) ارتباط داشتند، اما آن حضرت درباره هیچ یک از آنها زیارتی بیان نفرمود و این فضیلت فقط از آن حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) است. امام رضا (علیه السلام) درباره ایشان «زیارت نامه» ای پر محتوا را صادر کرد^{۲۳}.

^{۱۹} -بحار الانوار، ج 48، ص 317 و ج 99، ص 267

^{۲۰} -همان.

^{۲۱} -ریاحین الشریعه، ج 5، ص 35

^{۲۲} -بحار الانوار، ج 48، ص 316 و ج 99، ص 266

^{۲۳} -همان.

نثر بسیار متقن و لبریز از معارف الهی و نصّ استوار این «زیارت نامه» و مقایسه آن با زیارت نامه هایی که غیر معصوم (علیه السلام) بیان کرده است، نشان می دهد که امام معصوم این «زیارت نامه» را صادر کرده است.^{۲۴}

کرامات حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام)

انسان در اثر عبادت و بندگی خداوند، می تواند به جایی برسد که واسطه فیض الهی و مظهر اراده حق تعالی گردد. امام صادق (علیه السلام) در این باره می فرماید: «بندگی خداوند، گوهری است که نهایت و باطن آن، فرمانروایی بر موجودات است»^{۲۵}.

حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) نیز در پرتو جایگاه والای معنوی و مقامی که در نزد خدای متعال دارد، از موهبت عظیم عنایات الهی و الطاف ویژه پروردگار برخوردار گردید و بعد از وفات نیز دارای «کرامات» شگفتی است. آن حضرت که راه بندگی و اطاعت از خداوند را خالصانه پیمود، هم در زندگی پر برکت خویش و هم بعد از آن، منشأ کرامات و عنایاتی بود که همچنان ادامه دارد.

این مطلب کاملاً تجربه شده است و قابل تردید نیست که توسل به خاندان عصمت و طهارت راه گشای انسان در سختی ها و حلال مشکلات در دشواری ها و سختی های زندگی است و توسل به حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) نیز از راه های نجات و از وسایل برآورده شدن حاجات، نیل به مقاصد و رفع بلیات و مشکلات است. از دیر باز آستان مقدس آن حضرت، منشأ هزاران کرامت بوده است. کرامات فراوان این بانوی گرامی، منحصر به جنبه مادی و ظواهر زندگی نمی شود، بلکه آنان که به دنبال پیمودن راه کمال و نیل به مقامات معنوی و یا زلال علم اند نیز برای رسیدن به اهداف و مقصد خویش، به آن حضرت متوسل می شوند کرامت های فراوانی از این گونه «توسلات» در تاریخ باقی مانده که برای نمونه می توان ملاصدرا- فیلسوف بزرگ عصر صفویه - نام برد که هرگاه در مطالب علمی با مشکلات پیچیده ای روبه رو می شده، از روستای کهک قم به زیارت حضرت می آمد و با توسل به کریمه اهل بیت (علیها السلام)، مشکلات علمی اش را حل می کرد.^{۲۶} در طول تاریخ، عموم طبقات مردم، شاهد و ناظر بعضی از کرامات آن حضرت بوده و بر آنها گواهی داده اند کرامت های بی شمار آن حضرت باعث شده که کتاب های بسیاری به عنایات آن حضرت پردازند؛ به طوری که گردآوری همه آنها، نیازمند چندین جلد کتاب است.^{۲۷}

²⁴ -رواق عصمت، سید علی حسینی، 1385 ش؛ پایگاه اطلاع رسانی حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام).

²⁵ -مصباح الشریعه، امام صادق (علیه السلام)، ص 7، 1400 ق

²⁶ -فوائد الرضویه، ج 2، ص 618

²⁷ -ر.ک: بانوی ملکوت، علی کریمی جهرمی؛ حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام)، محمد محمدی اشتهاردی؛ کرامات معصومه، علی اکبر مهدی پور؛

فروغی از کوثر، الیاس محمد بیگی.

کرامات و شفابخشی های حضرت معصومه (علیها السلام) فرقی با کرامات ائمه اطهار (علیهم السلام) ندارد و همه آنها نشانه بزرگی و عظمت روح این بانوی شایسته و پیوسته به منبع فیض و کرم بی پایان خدای فیاض و کریم است.

فصل سوم: کاوشی در زیارت نامه های کریمه اهل بیت حضرت معصومه (سلام الله علیها)

در میان همه امامزادگان چند امامزاده هست که زیارتنامه شان را امام معصوم انشا کرده و اداب زیارتشان را آموخته است. این خود نشان از توجه ویژه امام معصوم به این بزرگواران است که به نوعی قائم مقام امام معصوم هستند و ما بر اساس اعتقادات شیعی معتقدیم امام معصوم هم مانند پیامبر (ص) از روی هوا و هوس چیزی نمی گوید و آنچه می گوید از وحی الهی است اما نه به معنای وحی قرآنی؛ اگرچه که می تواند منتخب از وحی قرآنی باشد.

از ویژگیهای حضرت معصومه (س)، ورود زیارتنامه ای از سوی معصومان (س) درباره ایشان است. که پس از حضرت فاطمه زهرا (س)، ایشان تنها بانوی بزرگواری است که زیارت مأثور دارد. بانوان برجسته ای چون آمنه بنت وهب، فاطمه بنت اسد، خدیجه بنت خویلد، فاطمه ام البنین، زینب کبری، حکیمه خاتون و نرجس خاتون که هیچ شک و تردیدی در مقام بلند و جایگاه رفیع آنها نیست، هیچ یک زیارت مأثور از سوی معصومان (س) ندارند و این نشان دهنده مقام والای این بانوی گرانقدر اسلام است.

در این نوشته کوتاه به نکاتی از زیارتنامه حضرت فاطمه معصومه (س) پرداخته شده که امید است زائران را معرفت و بصیرت افزایش دهد. انگیزه اصلی این نوشتار ابراز ادب و اظهار ارادت به ساحت و بارگاه ملکوتی این یادگار موسوی (ع) است و گرنه این نکات از دید تیزبین اهل قلم و محققان معارف اهل بیت (علیهم السلام) پوشیده نیست.

علامه مجلسی در بحار از امام هشتم (ع) نقل کرده که حضرت به سعد فرمود: نزد شما قمی ها از ما اهل بیت

قبری است. سعد پرسید: قبر فاطمه دختر موسی (ع) را می فرمایی؟

فرمود: آری، هرکس او را زیارت کند و عارف به شان و حق وی باشد، بهشت پاداشش خواهد بود هنگامی که کنار قبر آمدی، نزد سر مقدس، روی به قبله بایست و پس از 34 مرتبه الله اکبر و 33 مرتبه سبحان الله و 33 مرتبه الحمد لله، بگو:

(السلام علی آدم صفوه الله، السلام علی نوح نبی الله و...²⁸).

در این زیارت که درمفاتیح الجنان نقل شده، از نظر سند و متن، نکاتی در خور تأمل است.

سند این روایت

مرحوم مجلسی منبع روایت را نقل نکرده، تنها می فرماید: "رایت فی بعض کتب الزیارات" در برخی از کتابهای مشتمل بر زیارتهاچنین دیده ام. البته اعتبار علامه مجلسی به نقل او نیز اعتبار می بخشد ولی عدم ذکر منبع، به لحاظ تحقیقی و نکته سنجی در حد خود، نقطه ضعفی است.

راویان حدیث

علی بن ابراهیم صاحب تفسیر، از چهره های مقبول در رجال روایات شیعه است در کتابهای رجال می خوانیم

نقه فی الصدیث نبت معتد صحیح المذهب.²⁹

در نقل حدیث مورد وثوق است، در نقلها دقیق و مورد اعتماد است و مذهب صحیح اثناعشری دارد پدرش

ابراهیم بن هاشم قمی نیز از چهره های مقبول است و به تعبیر علامه بزرگوار خوبی در «معجم الرجال» در

وثاقت وی جای تردیدی نیست.³⁰

در مورد سعد که راوی از امام هشتم(ع) است و ابراهیم بن هاشم از او نقل کرده، باید گفت: اگر مراد سعد بن

عبدالله اشعری قمی باشد، و ثاقتش مسلم است. و به تعبیر نجاشی شیخ هذه الطائفة و فقیرها و وجرها³¹ بزرگ

طائفة شیعه و فقیه و چهره برجسته آنان است.

ولی در مورد روایت ابراهیم بن هاشم از سعد پرسشهای به ذهن می آید:

1) در طبقات راویان، ابراهیم بن هاشم طبقه هفتم و سعد بن عبدالله اشعری طبقه هشتم است طبق قاعده، سعد

باید از ابراهیم حدیث نقل کند. بر همین اساس، در کتب چهارگانه روایی ما حدود 20 مورد دیده می شود که سعد

از ابراهیم روایت نقل کرده است³² تنهادر یک مورد ابراهیم بن هاشم از سعد بن عبدالله نقل کرده است.³³

و البته همان یک مورد نیز موید خوبی است که نشان می دهد ابراهیم از سعد حدیث نقل می کند شاید چندان

²⁸ -مجلسی، بحار، ج 102، ص 265

²⁹ - ابو العباس نجاشی، رجال نجاشی، ص 183

³⁰ - خوئی، معجم رجال الحدیث، ج 1، ص 317.

³¹ - (ابو العباس نجاشی، همان، ص 126).

³² . (خوئی، همان، از ص 321 تا 468).

³³ (همان، ص 466).

هم دور از انتظار و اعتبار نباشد که، در کنار موارد متعدد نقل سعد از ابراهیم، یکی دو مورد ابراهیم از سعد نقل کرده باشد.

2) در کتابهای معتبر حدیث شیعه، سعد بن عبدالله هیچ روایتی از امام هشتم(ع) ندارد. احادیث او از صادقین(علیهمالسلام) است.^{۳۴}

پس مورد زیارتنامه را باید یک استثنا به شمار آورد. افزون بر این، به اتفاق همه مورخان سال شهادت امام هشتم(ع) 203 ه ق است و سال وفات سعد بن عبدالله 299

یا 301 ه ق است. این نقل در صورتی درست است که سعد تنها پس از شهادت حضرت رضا(ع) حدود 100 سال عمر کرده باشد. بدین ترتیب، درک محضر حضرت رضا(ع) واسطه مستقیم محتوای زیارتنامه شدن سعد بسیار دورمی نماید.

اگر مراد از سعد در این سند سعد بن احمد اشعری قمی باشد، شیخ طوسی(ره) در رجال وی را توثیق فرموده، مشکل نقل از امام هشتم(ع) بر طرف می شود زیرا او از اصحاب امام هشتم(ع) است و از حضرت حدیث نقل کرده است. ولی در این فرض، اشکال دیگری پیش می آید و آن اینکه در کتب معتبر روایی ما ابراهیم بن هاشم، حتی یک روایت از سعد بن احمد ندارد البته ممکن است سعد مذکور در سند، سعد دیگری جز این دو باشد که در آن صورت تعیین وی و اثبات و ثاققتش به سادگی ممکن نیست. به هر حال تعیین دقیق شخصیت و وثاقت سعد مذکور در سند زیارتنامه مشکل است.

متن زیارتنامه

زکوة تنامه، از نظر محتوا، نقاط قوت و مضامین عالی دارد ولی با این همه در پایان زیارتنامه عدولهای خطایی کوتاه و سریعی دیده می شود، برای مثال از خطاب به حضرت معصومه(س) به پیامبر اکرم(ص) خطاب شده آن هم تنها لپیک جمله: *نطلب بذالك وجرک یا سیری*.

بعد بلا فاصله عدول یک جمله ای به ذات ربوبی دیده می شود: *«اللهم و رضاک و الدار الاخره»*، و دیگر بار در خواستی از حضرت معصومه(س) و سپس در خواستهای خطایی ارزشمندی از ذات اقدس ربوبی شاید بتوان عدولهایی چنین کوتاه و سریع را نوعی اضطراب در متن به شمار آورد. با توجه به تمامی این موارد سندی و متنی، شاید احتمال مرحوم علامه مجلسی(ره) در کتاب «تحفه الزائر» قوی و پسندیده باشد. او می فرماید: *ممکن است، بر فرض صحت سند و صدور صدر روایت، ذیل آن که متن زیارتنامه*

است، دنباله حدیث نبوده، به وسیله علما و بزرگان تالیف شده باشد. مانند زیارتنامه حضرت زینب کبری(س) و عبدالعظیم حسنی(ع) و برخی امامزادگان بزرگوار دیگر.³⁵

جمع بندی

بی تردید خواندن این زیارتنامه، به امید صدور از معصوم و با توجه به مضامین صحیح و متینی که دارد، مطلوب و مقبول است زیرا دقت و مناقشه در درستی اسناد دعاها و مستحبات، تنها جنبه علمی و تحقیقی دارد نه عملی. مرحوم میرزا جواد آقا ملکی تبریزی در کتاب ارزشمند «المراقبات» می فرماید: «و لا یناقش فی عدم صحه الاسناد لوجوبهما ان هذه الاخبار مظنون الصدور والثانی ما وردت فی اخبار کثیره موثقه ان من سمع شیئا من الثواب علی عمل فعمله التماس ذلك الثواب اعطاه الله ذلك و ان لم یکن كما سمعه فربما الاخبار المعتبره قطع الاعذار من جبهه اسناد الاخبار.»³⁶

به دودلیل نباید در اسناد مستحبات مناقشه کرد:

1) وقتی ثواب و پادشاهی آنها در این حد از ارزش باشد، از دیدگاه عقلا، تنها احتمال 50 درصد صدق و صدور کافی است، چه رسد به این که مانند این اخبار صدورش ظنی باشد یعنی 70 تا 80 درصد احتمال دارد از معصوم صادر شده باشد.

2) روایات فراوان و مورد اعتمادی در دست داریم که می گویند: اگر کسی ثوابی را بر عملی بشنود و آن عمل را به امید به دست آوردن آن ثواب انجام دهد، خداوند آن پاداش را به وی خواهد داد. اگر چه شنیده اش با واقع مطابق نباشد.

با وجود این اخبار مورد اطمینان، عذرها از ناحیه سند منقطع است .

در صدر روایت زیارتنامه حضرت معصومه(س) به زائری که عارف به شان و مقام آن بانوی بهشتی باشد، وعده بهشت برین الهی داده شده است. این پاداشی بسیار گرانبهاست و حتی اگر چند در صداحتمال دست یابی بدین پاداش وجود داشته باشد، نباید آن را از دست داد.

نکات نهفته در زیارتنامه حضرت معصومه (علیها السلام) منقول از ناحیه مقدسه امام رضا (علیه السلام)

سلام بر دختر و خواهر و عمه ولایت

³⁵ - مجلسی، تحفة الزائر، چاپ سنگی، اواخر کتاب پس از نقل زیارت

³⁶ - ملکی، میرزا جواد آقا، المراقبات، ص 57.

در زیارتنامه حضرت معصومه (س) می خوانیم السلام عليك يا بنت ولي الله و يا ائمة ولي الله و يا عمه ولى الله. سه بار عبارت ولى الله تکرار می شود و این یعنی پیوند ایشان با پدر و برادر و برادرزاده تنها پیوند خونی نیست بلکه بر اساس ولایت الهی است.

اشاره به دختر و خواهر و عمه ولایت آن هم ولایت معصومانه، از نکات بسیار دقیقی است که افق هایی از عظمت حضرت فاطمه معصومه (س) به روی ما باز می کند.

زیارت با معرفت بانویی که از انسان بهشت می سازد

امام معصوم درباره حضرت معصومه (س) می فرمایند اگر کسی عمه مرا «عارفا بحقرا» زیارت کند، له الجنة؛ بهشت مال اوست. تمام بهشت؛ و این یعنی به کمال دریافتن چیزی.

آیت الله جوادی آملی می فرماید: گاهی عنوان می شود اگر کسی فلان کار را انجام داد قصر یا باغی از بهشت به او اختصاص پیدا می کند. اما در این حدیث عنوان شده بهشت، نه گوشه ای از آن.

این «عارفا بحقرا» نشان می دهد حضرت معصومه (س) یک حقی دارد که این حق باید مورد معرفت قرار گیرد و ثمره عملی هم داشته باشد. اگر کسی به آن جایگاه معرفت پیدا کند ثمره عملی هم خواهد داشت و ثمره عملی هم، قرار گرفتن در آموزه های نورانی است. کسی که آن حقیقت را درک کند، شاگرد قرآن و عترت می گردد و بهشت مال اوست.

وی تاکید می کند: «بهشت مکان نیست؛ مکان است و یک جایگاه که حدودی ندارد این نشان می دهد که اگر کسی به فاطمه معصومه (س) معرفت پیدا کند، خودش بزرگ می شود. رابطه قیامت با انسان هم رابطه دو شیء جدا از هم نیست؛ رابطه ظاهر و باطن است. آنچه که دره مین عالم شکل می گیرد باطن آن در قیامت آشکار می شود. با این نگاه درمی یابیم انسانی که «عارفا بحقرا» ایشان را زیارت می کند بهشت برای اوست؛ یعنی از انسان بهشت می سازد.^{۳۷}

شان والا

از برای او نزد خدا شانی است عظیم، که حضرت رضا(ع) در زیارتش می فرماید: «ان لك عند الله شانا من الشان.» و هکذا حضرت جوادی در کتاب مفتاح الجنان مذکور است که حضرت رضا فرمود: هر که زیارت کند او را همچنان است که مرا زیارت کرده است. گرچه مولف مفتاح معلوم نیست، اما از احادیث معتبر نیز (چنین مطلبی) استفاده می شود. در حدیث است که «من زار نریترهما كانما زارهما» - هر کس ذریه حضرت حسن و

³⁷ - به نقل از پژوهش در زیارتنامه حضرت معصومه، حسین مقیسه.

حسین را زیارت کند، مثل کسی است که خود آنها را زیارت کند. حضرت معصومه و حضرت عبدالعظیم حسنی نیز مشمول همین حکم می‌باشند.

شفیعه محشر

مقام شفاعت، موهبتی است الهی که خداوند متعال به آنان که روحشان به جلوه قدسی مزین است، عنایت می‌کند. بر اساس بیان و دلالت روایات، عالی‌ترین مرتبه آن «مقام محمود» است که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در روز رستاخیز در آن مقام، طلوع می‌کند و آبخار نور شفاعت را از آن مطلع بر امت جاری می‌گرداند.^{۳۸}

شفاعت در قرآن

بیست و پنج آیه قرآن درباره شفاعت - نفیاً و اثباتاً^{۳۹} نازل شده است و بیش از 30 مرتبه این کلمه و مشتقات آن در قرآن تکرار گردیده است؛ این فزونی آیات، دلیل روشنی بر اهمیت موضوع شفاعت در قرآن است. بعضی از بزرگان، این مجموعه آیات را به هفت گروه تقسیم نموده و به بحث درباره آن پرداخته‌اند.^{۴۰}

آجاتی که مقام شفاعت را برای دارندگان اذن الهی اثبات می‌کند، عبارتند از:

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ^{۴۱}؛ کیست که بدون اذن او شفاعت کند.

مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِيَّاهُ^{۴۲}؛ شفیع نیست که جز به اذن و فرمان او شفاعت کند.

وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أِذِنَ لَهُ^{۴۳} در روز رستاخیز، شفاعت کسی سودی نمی‌بخشد، مگر شفاعت آن که خدا به او اذن دهد.

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَعَةُ إِلَّا مَنْ أِذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا^{۴۴} «در آن روز، شفاعت هیچ کس سود نبخشد؛ جز آن کسی که خدا به او اذن دهد و به گفتار او راضی شود.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَعَةَ إِلَّا مَنْ شَاءَ بِالصَّوْتِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ^{۴۵} «کسانی، غیر خدا که مورد پرستش

³⁸ -المیزان، طباطبایی، ج 1، ص 176 و 177.

³⁹ -المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم، واژه شَفَع.

⁴⁰ - شفاعت در قلمرو عقل، قرآن و حدیث، جعفر سبحانی، ص 100 / 58 شفاعت در قرآن و حدیث، رضا استادی، ص 34-6 / شفاعت، احمد مطهری و غلامرضا کاردان، ص 44-9.

⁴¹ -بقره / 255.

⁴² -یونس / 3.

⁴³ -سیأ / 23.

⁴⁴ -طه / 109.

⁴⁵ -زخرف / 86.

واقع می‌شوند [بتها...] هرگز قادر بر شفاعت نیستند؛ مگر آن گروه که به حق گواهی دهند و از صمیم جان به آن دانا باشند.

لَا يَجْلِبُونَ الشَّفَعَةَ إِلَّا مَنْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا؛^{۴۶} «در آن روز هیچ کس [معبودهای دروغی] مالک شفاعت نباشد مگر آن که با خدا عهده داشته باشند.

وَلَا يَسْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ وَ لَهُمْ مِنْ حُسْنِيَّتِهِ مُسْفِقُونَ^{۴۷}؛ درباره کسانی شفاعت می‌کنند که مورد پسند خدا باشند و آنان از خوف خدا هراسانند.

از این آیات، به روشنی استفاده می‌شود که برخی انسان‌ها از مقام شفاعت برخوردارند. دقت در مفاهیم آیات، ما را به نکات زیر راهنمایی می‌کند:

در روز رستاخیز، گروهی با داشتن شرایطی شفاعت خواهند کرد.

یکی از شرایط شفاعت، اذن الهی است.

شفاعت کننده باید به یگانگی خدا و بندگی خویش گواهی دهد: **إِلَّا مَنْ شَرِهَ بِالْحَمْدِ** .

شفاعت کننده باید با خداوند، پیمان شفاعت داشته باشد: **إِلَّا مَنْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا** .

تقاضای شفاعت نباید با سخنی که خشم خدا را برمی‌انگیزد آمیخته باشد: **«وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا»** شاید مقصود آیه

این باشد که درخواست شفاعت نباید در باره افرادی باشد که شایستگی شفاعت را ندارند

شفاعت شونده باید مورد رضایت خدا باشد: **إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى** .

شفاعت در آئینه روایات

پیامبر اکرم و جانشینان راستین آن حضرت علیهم السلام، به پیروی از قرآن مجید و در راستای تفسیر آیات

شفاعت، این موضوع را در سخنان خود یاد کرده و آن را یک اصل ثابت و نقطه درخشان در فرهنگ نامه

اسلام، بیان نموده‌اند.

صدها روایات، درباره شفاعت و شرایط آن، در کتاب‌های حدیثی شیعی و عامه موجود است. ما به ذکر چند

روایت اکتفا می‌کنیم.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمود: **«أُعْطِيَتْ حَمَسًا... وَأُعْطِيَتْ الشَّفَاعَةَ فَأَخَّرَهَا لِأُمَّتِي فَهِيَ لِمَنِ لَا يُشْرِكُ**

بِاللَّهِ تَمِيمًا»^{۴۸}؛ «خداوند بزرگ به من پنج امتیاز عطا فرمود و یکی از آنها شفاعت است که آن را برای امت خود

⁴⁶ -مرجع / 87.

⁴⁷ -انبیاء / 28.

⁴⁸ -مسند احمد، ج 1، ص 301 / صحیح بخاری، ج 1، ص 92 و 119 (باب التَّيْمَمِ و کتاب الصلوة).

نگاه داشته‌ام، برای کسانی که مشرک نباشند.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در تفسیر آیه «عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا»^{۴۹} فرمود: «هُوَ الْمَقَامُ الَّذِي أَشْفَعُ لِأُمَّتِي فِيهِ»^{۵۰} مقام محمود که در این آیه آمده همان مقامی است که در آن برای امتم شفاعت می‌کنم. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمود: «أَنَا أَوَّلُ نَافِعٍ وَأَوَّلُ مُسَفَّعٍ»^{۵۱}؛ من نخستین کسی خواهم بود که شفاعت می‌کند و اولین کسی خواهم بود که شفاعتش پذیرفته می‌شود.

نیز فرمود: «أَمَعُدُّ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَالِصًا مِنْ قَلْبِهِ أَوْ نَفْسِهِ»^{۵۲}؛ خوشبخت‌ترین افراد به واسطه شفاعت من در روز رستاخیز کسی است که بگوید: لا اله الا الله در حالی که در قلب و وجودش اخلاص داشته باشد.

نیز فرمود: «تَفَاعَتِي لِكُلِّ مُسْلِمٍ»^{۵۳} «هر کس مسلمان باشد از شفاعت من بهره‌مند خواهد شد. نیز فرمود: «أَنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَشْفَعَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَدَدَ مَا عَلَى الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ وَ مَدْرَةٍ»^{۵۴}؛ «همانا امیدوارم که در روز رستاخیز به عدد درختان و کلوخ‌های روی زمین، از مسلمانان شفاعت کنم. نیز فرمود: «فَيُسَفَّفُونَ حَتَّى يَخْرُجَ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِمَّنْ فِي قَلْبِهِ مِيزَانٌ شَعِيرَةٌ»^{۵۵}؛ «آنگاه شفاعت می‌شوند، تا آنجا که حتی اگر کسی به اندازه یک جو، از ایمان واقعی داشته باشد از آتش جهنم خلاص می‌شود. نیز فرمود: «مَنْ صَلَّى عَلَيَّ مُصَبِّرًا وَقَالَ اللَّهُمَّ أَنْزِلْهُ الْمُقَرَّبَ عِنْدَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَجَبَ لَهُ شَفَاعَتِي»^{۵۶} «هر کس بر من درود فرستد و بگوید:

خدایا، او را در روز قیامت به مقام قرب خود جای ده، شفاعت من برای او واجب می‌شود.

نیز فرمود: «أَنَا أَوَّلُ نَافِعٍ فِي الْجَنَّةِ»^{۵۷}؛ «من اولین کسی‌ام که در بهشت شفاعت می‌کند. علی علیه السلام فرمود: «لَنَا شَفَاعَةٌ وَ لِأَهْلِ مَوَدَّتِنَا شَفَاعَةٌ»^{۵۸}؛ «ما شفاعت می‌کنیم و دوستان ما نیز مقام شفاعت دارند.

49 - اسراء / 79.

50 - مسند، احمد بن حنبل، ج 2، ص 528 / سنن ترمذی، ج 4، ص 365، ح 5145 (با اندکی تفاوت).

51 - سنن ترمذی، ج 5، ص 248، ح 3695 / سنن دارمی، ج 1، ص 26 - 27.

52 - صحیح بخاری، ج 1، ص 36، (کتاب العلم، باب الحرص علی الحدیث).

53 - سنن ابن ماجه، ج 2، ص 1444

54 - مسند، احمد بن حنبل، ج 5، ص 347

55 - همان، ج 3، ص 345

56 - همان، ج 4، ص 108

57 - صحیح مسلم، ج 1، ص 130 / سنن دارمی، ج 1، ص 27

58 - خصال، صدوق، ص 624

شفاعت قرآن و عترت

بنابر احادیث فراوان، در روز رستاخیز، قرآن و عترت نیز شفاعت می‌کنند. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمود: «إِنِّي لَأَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأُشْفَعُ، وَ يَشْفَعُ عَلَيَّ فَيُشْفَعُ وَ يَشْفَعُ الْفُلُّ بَيْتِي فَيُشْفَعُونَ»^{۵۹}؛ «من در روز قیامت، شفاعت می‌کنم و شفاعتم پذیرفته می‌شود و علی علیه السلام شفاعت می‌کند و شفاعتش پذیرفته می‌شود، اهل بیت من شفاعت می‌کنند و شفاعت آنان هم پذیرفته می‌شود.

نیز فرمود: «السُّفْعَاءُ حَمْسَةٌ: الْقُرْآنُ وَ الرَّحْمُ وَالْأَمَارُ وَ نَبِيُّكُمْ وَ الْفُلُّ بَيْتُ نَبِيِّكُمْ»^{۶۰} شفاعت کنندگان پنج دسته‌اند: قرآن، خویشاوندان، امامت، رسول اکرم و اهل بیت پیامبر (علیهم السلام).

نیز فرمود: «قرآن را پیاموزید؛ زیرا قرآن در روز قیامت، اهل قرآن را شفاعت می‌کند.»^{۶۱} امام صادق علیه السلام سه مرتبه فرمود: «وَاللَّهِ لَنَشْفَعَنَّ لِشِيعَتِنَا...»^{۶۲} «به خدا سوگند! شیعیان خود را شفاعت می‌کنیم.

نیز فرمود: «تَشْفَعَتُنَا لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ مِيعَتِنَا...»^{۶۳}؛ «شفاعت ما برای کسانی از شیعیان ما است که مرتکب گناهان بزرگ شده‌اند.

معاویه بن عمار از امام صادق علی السلام پرسید: «مَنْ نَأْتِي بِشَفْعِ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ؟» «آنان که از سوی خداوند اذن دارند، چه کسانی‌اند؟

آن حضرت پاسخ داد: «قَالَ نَحْنُ أَوْلَئِكَ الشَّافِعُونَ»^{۶۴} «ما آن شفاعت کنندگان می‌باشیم.

شفاعت پیامبران، فرشتگان و مؤمنان

پس از قرآن و عترت، فروغ شفاعت از جمال انبیای بزرگ، فرشتگان مقرب، علمای ربانی، شهدا و مؤمنان، ساطع است. آنان در عرصه رستاخیز به شفاعت گناهکاران قیام می‌کنند.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمود: «يَشْفَعُ النَّبِيُّونَ وَالْمَلَائِكَةُ وَالْمُؤْمِنُونَ...»^{۶۵}؛ «پیامبران و فرشتگان و مؤمنان شفاعت می‌کنند.

⁵⁹ -مناقب، ابن شهر آشوب، ج 2، ص 15 / مجمع البیان، ج 1، ص 104، (با اندکی تفاوت).

⁶⁰ -همان، ص 14.

⁶¹ -مسند، احمد بن حنبل، ج 5، ص 251.

⁶² -مناقب، ابن شهر آشوب، ج 2، ص 14.

⁶³ -من لا يحضره الفقيه، ج 3، ص 376.

⁶⁴ -تفسیر عیاشی، ج 1، ص 136 / محاسن برقی، ص 183، (با اندکی تفاوت).

⁶⁵ -صحیح، بخاری، ج 9، ص 40.

نیز فرمود: «يَسْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّرَّاءُ»⁶⁶ «در روز رستاخیز، پیامبران و سپس دانشمندان و سپس شهیدان راه خدا شفاعت می‌کنند.

نیز فرمود: «فَيُؤَدِّنُ لِلْمَلَائِكَةِ وَالنَّبِيِّينَ وَالشُّرَّاءِ أَنْ يَسْفَعُوا فَيَسْفَعُونَ وَيُخْرِجُونَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مَا يَزِنُ نَرَّةً مِنْ إِيْمَانٍ»⁶⁷

پس اذن داده می‌شود که فرشتگان و پیامبران و شهیدان شفاعت کنند. آنگاه آنان شفاعت می‌کنند و هر کس را که ذره‌ای ایمان در قلب او باشد از آتش خارج می‌کنند.

شفاعت حضرت فاطمه معصومه علیها السلام

اکنون روشن شد که شفاعت، جلوه‌های قدسی با اذن خداوند نزد او پذیرفته است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله شفاعت می‌کند. قرآن و عترت، دانشمندان و شهیدان شفاعت می‌کنند.

حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) نیز شفاعت می‌کند. گستره سفره شفاعتش به وسعت تاریخ تشیع و عموم شیعیان است. حضرت امام صادق (علیه السلام) فرمود: «تَدْخُلُ بِسَفَاعَتِهَا سَمْعِي الْجَنَّةَ بِأَجْمَعِهِمْ»⁶⁸ به شفاعت فاطمه معصومه، همه شیعیانم به بهشت می‌روند. «استحقاق چنین مقام و منزلتی برای حضرت معصومه (علیها السلام) روشن و آشکار است.

در زیارت مخصوص آن حضرت که از امام رضا (علیه السلام) صادر شده، می‌خوانیم: «يا فاطمة اتفعي لي في الجنة؛ ای فاطمه! برای من در مورد بهشت، شفاعت کن» که این نشان دهنده جایگاه و مقام معنوی بسیار والای این باهوی گرامی است.

در فراز دیگری از زیارت مخصوص آمده است که: «فَإِنَّ لِلَّهِ عِنْدَ اللَّهِ شَأْنًا مِنَ الشَّأْنِ؛ پس به درستی که در پیشگاه خداوند، دارای مقام و منزلتی بس ارجمند هستی. جایگا و شأنی که در این فراز به آن اشاره شده، مقامی معنوی و آسمانی است که جز آگاهان به‌اسرار غیب، آن را به درستی نمی‌شناسند

عصمت

اصل مقام «عصمت» به پیامبران، امامان و فرشتگان تعلق دارد و آنان از هر گناه و خطای عمدی و سهوی به دور هستند. بالاترین نوع عصمت به پیامبر، امامان و حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام) تعلق دارد و در مراتب بعدی، سایر اولیای الهی قرار دارند. بزرگانی مانند: حضرت زینب، حضرت ابوالفضل و حضرت فاطمه معصومه

⁶⁶ -سنن ابن ماجه، ج 2، ص 1443.

⁶⁷ -مسند، احمد بن حنبل، ج 5، ص 43.

⁶⁸ -سفينة البحار، ج 2، ص 376.

(علیها السلام) در این مرتبه قرار می گیرند

کریمه اهل بیت (علیها السلام) نمونه کامل زهد، تقوا، عفاف، عبادت و نهایت ارادت و معرفت در حق امام زمان خویش بود و در معنویت به چنان جایگاهی رسید که امام رضا (علیه السلام) لقب «معصومه» را به ایشان عطا کرد و پس از رحلت خواهرش فرمود: *من زار المعصومه بقم کمن زارنی*^{۶۹}؛ هر فردی معصومه (علیه السلام) را در قم زیارت کند، همانند کسی است که مرا زیارت کرده باشد.

این بانوی گرامی در زمان حیات، به «فاطمه کبرا» مشهور بود و سخن فوق پس از رحلت، اشاره به مقام عصمت آن حضرت دارد. صفات و مضامین عالی که در «زیارت نامه» ایشان وجود دارد، همگی از مقام والای معنوی حضرت خبر می دهد. همچنین یکی دیگر از قراینی که بیانگر مقام عصمت حضرت معصومه (علیه السلام) است، حضور دو فرد نقاب دار است که جنازه آن حضرت را به خاک سپردند. از آنجا که بنا بر باور شیعه، «معصوم» را باید «معصوم» دفن کند، بسیاری از بزرگان شیعه معتقد هستند که با توجه به مقام والای آن حضرت و معصومه بودن ایشان، به احتمال قوی آن دو نفر، از معصومین عصر و محارم حضرت (امام رضا و امام جواد (علیها السلام) بوده اند.

زیارتنامه ی غیر مشهور

مرحوم مجلسی در بحار، زیارتی از «مصباح الزائر» علی بن موسی (ابن طاووس)

برای همه امامزادگان جلیل القدر و بزرگوار مانند حضرت ابوالفضل و علی اکبر علیهما السلام

نقل کرده که، به فرموده بزرگی از اهل نظر، می توان آن را با تغییر ضمیرها و کلمات، در زیارت حضرت معصومه (س) به کار برد. البته این زیارت به معصومان (علیهم السلام) مستند نیست. و اصولاً کتاب «مصباح الزائر» سید، همانند کتاب «لهوف» وی، مشتمل بر اسناد و اسرار نیست. به نوشته محدث نوری، سید زیارت ها و دعاهای کتاب «مصباح الزائر» را از کتاب «مزار قدیم» نقل کرده که به نظر وی، مولفش قطب راوندی است زیرا، هم از نظر نقل سید از وی ممکن است و هم بزرگان کتاب «المزار» را در شمار آثار قطب

ذکر کرده اند. قطب راوندی آن زیارت ها را از کتاب مزار محمد بن مهدی نقل می کند.^{۷۰}

مجلسی کتاب «مزار» ابن مهدی را «مزار کبیر و مورد اعتماد بزرگان شیعه دانسته است.^{۷۱}

⁶⁹ - ریاحین الشریعه، ذبیح الله محلاتی، ج 5، ص 35.

⁷⁰ - نوری، مستدرک الوسائل، ج 3، ص 368 و 370.

به هر تقدیر، کتاب «مصباح الزائر» مشتمل بر اسناد نیست شاید بدان جهت که سید آن را در آغاز تکلیف و نویسندگی اش تالیف فرموده است. او خود می نویسد:

مما الفت في بدایه التکلیف من غیر ذکر الاسرار و التکشیف کتاب مصباح الزائر و جناع المسافر ثلاث ...
مجلدات... از آنچه در نوجوانی و بدون ذکر اسرار و مکشوفات تالیف کرده ام، کتاب سه جلدی «مصباح الزائر» است.

محدث نوری، پس از این سخن، می افزاید:

ومنه یظهر وجه عدم مشابهته کلالهروف لسایر مولفاته من ذکر الاسرار و الاسرار^{۷۲}

از این نوشته و اعتراف سید علت تفاوت و عدم مشابهت کتاب مصباح و لهوف

با دیگر مولفات و نوشته هایش آشکار می شود. در آن دو کتاب سندها و اسرار ذکر نشده است. باین همه، جلالت قدر سیدبن طاوس و ارتباط محکم وی با حضرت بقیه الله (ارواحنا فداه) گفته ها و نوشته هایش را اعتباری خاص می بخشد. البته در نسخه ای از کتاب «المزار» شیخ مفید (ره) که اکنون در اختیار است اثری از این زیارتنامه به چشم نمی خورد. شاید، چنانکه محقق بزرگوار آقای سید محمد باقر ابطحی اصفهانی در مقدمه کتاب «المزار» شهید اول (ره) احتمال داده، نسخه دیگری از «المزار» مفید نزد علامه مجلسی (ره) بوده که به دست ما نرسیده است. و در آن، این زیارتنامه ذکر شده بوده است.^{۷۳}

متن زیارتنامه

السلام علیک ایها السید الزکی الطاهر الولی و الداعی الحفی اشهد انک قلت حقاً و نطقت حقاً و صدقت دعوت
الی مولای و مولک علانیه و سرا فاز متبعک و نجا مصدرک و خاب و خسر مکذبک و المتخلف عنک اشهد لی
برهنه السراهد لاکون من الفائزین بمعرفتك و طاعتک و تصدیقک و اتباعک و السلام علیک یا سیدی و ابن سیدی
انت باب الله الموتی منه و الماخوذ عنه اتیتک زائراً و حاجاتی لک مستودعا و لهاانا ذا استودعک دینی و امانتی و
خواتیم عملی و جوامع املی الی منتبری اجلی و السلام علیک و رحمة الله وبرکاته.^{۷۴}

همین زیارتنامه با تغییر ضمیرها و کلمات و متناسب با زیارت فاطمه معصومه (سلام الله علیها)

السلام علیک ایها السیده الزکیه الطاهره الولیه و الدعیه الحفیه اشهد انک قلت حقاً و نطقت حقاً و صدقت و

⁷¹ - شیخ عباس قمی، فوائد الرضویه، ص 449.

⁷² - نوری، همان، ص 471.

⁷³ - (شهید اول، المزار، ص 7.

⁷⁴ - مجلسی، همان، ص 272.

دعوت الی مولای و مولایک علانیه و سرافاز متبعلک و نجای مصدرک و خباب و خسری مکذبلک و المتخلف عنک
اشهدی لی برهنه الشهاده لا کون من الفائزین بمعرفتک و طاعتک و تصدیقک و ابنا عک و السلام علیک یا سیدی و
بنت سیدی انت باب الله الموتی منه و الماخوذ عنه اتیتک زائرا و حاجاتی لک مستودعا و لها اذا استودعک دینی
و امانتی و خواتیم عملی و جوامع املی الی منتبری اجلی و السلام علیک و رحمه الله و برکاته.

القاب حضرت معصومه (س) در زیارتنامه غیر مشهور

حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) علاوه بر شرافت خانوادگی و ذاتی، در عرصه های ایمان و عمل نیز
ممتاز و سرآمد بود. او از معنویت و صف ناپذیری بهره داشت و جان پاکش به دانش و بینش و ایمان و اخلاص
چنان آراسته بود که مقام معنوی ایشان، چه در زمان حیات و چه پس از آن، در میان اهل بیت شناخته شده
بود. سه زیارتنامه برای حضرت معصومه ذکر شده است: یکی از آنها مشهور و دوتای دیگر غیر مشهور است
اسامی و لقبهایی که برای حضرت معصومه در دو زیارتنامه غیر مشهور ذکر شده، به قرار ذیل است:
حمیده (ستوده) - بره (نیکوکار) - رشیده (رشد یافته) - تقیه (پرهیزکار) - رضیه (خشنود از خدا)؛ طاهره (پاکیزه)
- مرضیه (مورد رضایت خدا) - سیده طاهره (بانوی پاکیزه) - سیده صدیقه (بانوی بسیار راستگو) - سیده رضیه
مرضیه (بانوی خشنود از خدا و مورد رضای او) - سیده نساء العالمین (سرور زنان عالم). بی شک تمامی این القاب
بپاثر سلوک و مقام والای معنوی، به ایشان نسبت داده شده است و نشانگر جایگاه رفیع معنوی ایشان میباشد.

در پایان

خالصانه ترین سلام و تحیت ها

و والاترین ارادت و محبت ها و ژرف ترین عواطف و اخلاص های خویش

را به ساحت مقدس کریمه اهل بیت (سلام الله علیها) نثار می کنیم.

بانوی والا مقامی که حرم باصفایش و قدر و منزلت و الایش

یاد آور قدر و منزلت مزارگم شده عصمت کبرای حق فاطمه زهرا (سلام الله علیها) است. و پناه بردن صادقانه به

حرم کریمش، گره گشای هر مشکل و بر طرف کننده همه گرفتاریهاست.

گذر و نظر

کریمه اهل بیت (علیها السلام) نمونه کامل زهد، تقوا، عفاف، عبادت و نهایت ارادت و معرفت در حق امام زمان خویش بود و در معنویت به چنان جایگاهی رسید که امام رضا (علیه السلام) لقب «معصومه» را به ایشان عطا کرد. از ویژگیهای حضرت معصومه (س)، ورود زیارتنامه ای از سوی معصومان (س) درباره ایشان است. امام رضا (علیه السلام) درباره ایشان «زیارت نامه» ای پر محتوا را صادر کرد. ما بر اساس اعتقادات شیعی معتقدیم امام معصوم هم مانند پیامبر (ص) از روی هوا و هوس چیزی نمی گوید و آنچه می گوید از وحی الهی است اما نه به معنای وحی قرآنی؛ اگرچه که می تواند منتخب از وحی قرآنی باشد.

نثر بسیار متقن و لبریز از معارف الهی و نص استوار این «زیارت نامه» و مقایسه آن با زیارت نامه هایی که غیر معصوم (علیه السلام) بیان کرده است، نشان می دهد که امام معصوم این «زیارت نامه» را صادر کرده است. حضرت معصومه (س) حقی دارد که این حق باید مورد معرفت قرار گیرد و ثمره عملی هم داشته باشد اگر کسی به آن جایگاه معرفت پیدا کند ثمره عملی هم خواهد داشت و ثمره عملی هم، قرار گرفتن در آموزه های نورانی است. کسی که آن حقیقت را درک کند، شاگرد قرآن و عترت می گردد و بهشت مال اوست. در این زیارتنامه اشاره به دختر و خواهر و عمه و ولایت آن هم ولایت معصومانه، از نکات بسیار دقیقی است که افق هایی از عظمت حضرت فاطمه معصومه (س) به روی ما باز می کند.

مسئله اعتقاد به شفاعت انبیا، ائمه و بزرگان دین، در میان شیعیان از جایگاه مهمی برخوردار است براساس آیات و روایت، کسانی که به مراتب عالی انسانیت قرب الهی دست می یابند، در قیامت به مقام «شفاعت» می رسند و می توانند افراد را با شرایط خاصی شفاعت کنند انبیا، ائمه معصوم، امامزادگان، علما و شهدا هر کدام در حد مقام و درجه معنوی خویش، حق شفاعت دارند.

حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) از جمله کسانی است که به شفیع بودنش در این زیارتنامه، روایات و آثار دینی تصریح شده است و مقام شفاعت، یکی دیگر از فضایلی است که آن حضرت به آن دست یافت؛ چنان که امام صادق (علیه السلام) درباره ایشان فرمود: «شیعیان من همگی به برکت شفاعت او داخل بهشت خواهند گردید».⁷⁵ و این روایت، گستره عظیم شفاعت حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) را نشان می دهد.

در کتب روایی نیز احادیث فراوانی وجود دارد که ثواب زیارت این بانو را بهشت قرار داده اند و براساس آن ها

می توان گفت شفاعت این بانوی گران قدر برای زائران عارف خود، زمینه بهشتی شدن آنها را فراهم خواهد ساخت.^{۷۶}

زایر باید بداند عمده ترین خصیصه در زیارت عرفان و معرفت مزور است. هرچه میزان معرفت برتر باشد درجه ی قرابت بیشتر است. تولی و تبری می تواند از بهترین زمینه های معرفت معرفی شود.

والسلام علی فاطمه المصومه بنت الکاظم علیه السلام
و اخیت الرضا علیه السلام و عمه الجواد علیه السلام

و علی بنات رسول الله المدفونات فی بقعته الشریفه و رحمه الله و برکاته.

---

⁷⁶ - همان، ج 48، ص 317 و ج 99، ص 267؛ عیون الاخبار الرضا (علیه السلام)، ج 2، ص 299

منابع و مأخذ

قرآن كريم

علامه امينى، الغدير.

ابو العباس نجاشى، رجال نجاشى.

ابوالفرج على بن الحسين اصفهانى، مقاتل الطالبين.

ابوالفرج اصفهانى، الاغانى، بيروت، دار احياء التراث العربى.

ابن طقطقى، الفخرى فى الأداب السلطانيه و الدول الاسلاميه.

احمد مطهرى و غلامرضا كاردان، شفاعت .

استادى، رضا، شفاعت در قرآن و حديث.

ابن ماجه، سنن ابن ماجه، محمد قزوينى، دارالفكر، بيروت.

احمد بن ابى يعقوب (ابن واضح)، تاريخ يعقوبى، . ترجمه محمد ابراهيم آيتى، وزارت فرهنگ و آموزش على.

احمد بن حنبل، مسند احمد،، مؤسسه قرطبه، قاهره.

اصغرى نژاد، محمد، نظرى بر اسامى و القاب حضرت فاطمه معصومه(س).

ابن شهر آشوب ، مناقب.

ابن ابى الفتح اربلى، كشف الغمه، دارالاضواء، بيروت، لبنان.

بحرانى اصفهانى، عوالم العلوم و المعارف .

بخارى ؛ صحيح بخارى ، مقدمه نويس احمد شاکر، بيروت ، دارالاحيا التراث العربى /1214 ق .

بيژن سعادت، بارگاه حضرت معصومه، چاپ 1977، فلورانس ایتالیا.

جعفر مرتضى عاملى، الحياه السياسيه الإمام رضا (عليه السلام).

جرجى زيدان، تاريخ تمدن اسلام ترجمه على جواهر كلام، مؤسسه اميركبير.

خوئی، معجم رجال الحديث.

سبحانی ، جعفر، شفاعت در قلمرو عقل، قرآن و حدیث.

شیخ صدوق ، عیون الأخبار الرضا.

صدوق، الخصال، علی اکبر غفاری، قم، جامعه مدرسین، مرکز انتشارات اسلامی/1362 ش .

عاملی ، محمد بن حسن، الفصول المهمه ، مؤسسه معارف اسلامی امام رضا، 1376، قم.

عاملی جزینی، المزار، مدرسه امام مهدی، قم، 1410ق.

علی نمازی شاهرودی، مستدرک السفینه البحار، جامعه مدرسین، 1471ق.

علی اکبر مهدی پور، زندگی نامه کریمه اهل بیت (علیها السلام).

عبدالجلیل قزوینی رازی، نقض، تصحیح: جلال الدین محدث ارموی.

عظیمی، سید جعفر، بارگاه فاطمه معصومه.

طباطبائی، تفسیر المیزان.

طباطبائی قمی، تقی، معصومه قم، 1365.

طبرسی، مجمع البیان.

قمی، سفینه البحار نجف، علمیه، 1352

قمی، عباس ، فوائد الرضویه، تحقیق: ناصر باقری بیدهندی.

قمی، حسن بن محمد بن حسن ، تاریخ قم، تحقیق: سید جلال الدین تهرانی.

معجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم.

مسلم، صحیح مسلم، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت.

محمد بن مسعود عیاشی، تفسیر عیاشی، مکتبه العلمیه الاسلامیه ، تهران.

محدث قمی ، سفینه البحار ، بیروت ، دارالمرتضی ، بی تا .

محمد بن جریر طبری ، دلائل الامام.

مفید، الإرشاد .

میرزا عباس فیض قمی، گنجینه آثار قم.

محمد تقی تستری، رساله فی تواریخ النبی و آلہ.

محمد جواد فضل الله، تحلیلی از زندگانی امام رضا (علیه السلام).

آیت اللهی، زهرا، زن، دین، سیاست.

مرعشی تستری، احقاق الحق و ازهاق الباطل.

محمدی ری شهری، منتخب میزان الحکمه، دارالحدیث، 1416ق.

مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت، مؤسسه الوفا، 1403ق.

متقی هندی، کنز العمال، موسسه الرساله، بیروت، 1989م.

مفید، الارشاد، بصیرتی قم.

محمد علی بن حسن کاتوزیان تهرانی، انوار المشعشعین، 1327 هجری،

محمد شیرین کلام، زندگانی حضرت معصومه، چاپ قم.

محمد هادی امینی، فاطمه بنت الامام موسی کاظم، 1405ه، قم.

محمد باقر ابطحی، فاطمه بنت الامام موسی بن جعفر، 1409ه.

محمد صادق انصاری، ودیعة آل محمد فاطمه معصومه 1414ه، قم.

مهدی صفی، زندگانی حضرت معصومه و تاریخ قم، 1390ه، قم.

محمد محمدی اشتهاوردی، تاریخچه قم و حضرت معصومه.

محمد شریف رازی، قم در گنجینه دانشمندان.

مجلسی، تحفة الزائر، چاپ سنگی.

ملکی، میرزا جواد آقا، المراقبات.

نوری، مستدرک الوسائل، موسسه آل البيت لاحیا التراث، بیروت. لبنان، 1408ق.

فرزانه نیکویرش، هجرت کریمه (بررسی دوران امام رضا (علیه السلام) و علل هجرت حضرت معصومه (علیها السلام)، پایگاه راسخون .

سحرخیز، جواد، ستاره تابناک فضایل، پایگاه راسخون .

دانشور، هادی، ویژگیهای حضرت معصومه (س)، پایگاه راسخون .

پژوهشی در زیارتنامه فاطمه معصومه (س)، حسین مقیسه، پایگاه راسخون .